

Concursus enim externus Dei unum idemque est in se ipso cum actione creaturæ, quæ mala est, non quidem quia fit a Deo, nam a Deo bene et sancte procedit, sed quia fit a creatura contra legem divinam. Unde nequit Deus illum velle approbative, sed solum permissive.

Ad probationem β), *neg. conseq.* Ex eo quod omnipotentia divina physice attingat entitatem actus peccati, non sequitur a voluntate quoque attingi hanc posse quocumque actu. Secus enim pari modo posset aliquis colligere etiam posse divinam voluntatem præcipere actum peccati; neque enim sanctorum est voluntas præceptiva Dei, quam omnipotentia.

Ad probationem γ). Deus amat quidem adimpletionem muneris causæ primæ, secundum quod applicat decreto suo omnipotentiam ad concurrendum, non vero secundum quod concursus externum præbet creaturæ contra legem suam agenti. Itemque offert concursus non invitando, suadendo, approbando, sed pure permittendo, et liberrime volendo permittere, sed simul serio nolendo concursus externum.

Ad probationem δ) Deus facit utique ex determinatione nostra, quod non vult voluntate, quæ quidem seria est, sed non efficax, quia simul cum seria displicentia et detestatione talis operis habet voluntatem non impediendi illud. Cæterum in hoc nulla est humanæ voluntatis victoria de divina omnipotentia, quia voluntas creaturæ non resistit nisi voluntati inefficaci Dei, et quidem resistitiam supponentem in Deo liberrimam voluntatem permissivam (1).

Objic. 7.º Qui prævidet effectum infallibiliter securum ex aliqua causa, censetur moraliter illum velle, si, cum possit, non impediatur causam, sed sinat illam agere. Sed Deus prævidet infallibiliter futura peccata, si crearetur liberum arbitrium, nec impediretur in suis actibus; et nihilominus voluit creare liberum arbitrium, ac relinquere ipsum in manu consilii sui. Ergo Deus censendus et velle peccata.

Respondeo, *dist.* Major. Si teneatur tollere causam vel impedire, ne agat, *trans.* Si non teneatur, *nego.* Sic enim et

(1) Vide omnia hæc apud P. Lossada fusius exposita, *Physic.* tract. 2, disp. 8, cap. 4, a num. 19.

armorum artifices norunt plurima commissum iri crimina ex illorum abusu propter malitiam hominum: et nihilominus non peccant arma fabricando, nec dici possunt velle aut approbare talia crimina. Idem ergo dicendum de Deo, cum potissimum præbeat omnibus sufficientissima præsidia, quibus homines recte utantur pretioso dono libertatis, ac proinde facit quantum necessarium est, ne fiat peccatum.

Instabis. Qui vult potentiam peccandi, vult peccatum; nam potentia illa, prout talis, non fert alium fructum. Atqui Deus vult potentiam peccandi, nam vult liberum arbitrium creaturæ. Ergo...

Respondeo. Deus non vult potentiam peccandi formaliter prout talem, quia importat defectum et imperfectionem, nec habet proinde, prout talis, rationem boni amabilis. Sed vult potentiam liberam volitivam cujusque boni, sive honesti sive delectabilis, veri aut apparentis, sed cum intentione ac voluntate approbativa solummodo boni usus (1).

CAPUT IV DE MENTE S. THOMÆ CIRCA PHYSICAM PRÆDETERMINATIONEM.

312. Non est nobis quæstio agitanda de voce, sed de re, per nomen physice *prædeterminationis* significata. Vocem quidem S. Thomas prædeterminationis usurpavit, licet in sensu diverso ab eo, quem Bañeziani eidem affixerunt (2), quem admodum patet contextum consideranti; sed inquirimus, an doctrinam physice præmotionis seu prædeterminationis,

Non est quæstio
de voce
prædetermina-
tionis, sed
de re.

(1) Vid. P. Didacum Ruiz de Montoya, *De voluntate Dei*, disp. 26, sect. 7.

(2) S. Thomas vocem *prædeterminare* usurpat vel ad significandam *præordinationem* seu *præfixionem* (ut *Quodlib.* 12, art. 4; ad *Hannibaldum*, 1.º dist. 47, quæst. unic. artic. 4 in corp.; in epist. 1.^{am} ad *Timotheum*, cap. 2; in *Isaiam*, cap. 37; 1.º p. quæst. 19, art. 4); vel etiam ad significandam *impositionem necessitatis* (ut in 1.º p. quæst. 23, art. 1, ad 1.^{am}; et 3.º *Contr. Gent.* c. 90 fin).

Necessitas
hujus
tractationis.

hactenus rationibus confutata, docuerit Aquinas. Et quamquam nefas videatur quibusdam Thomistis id in dubium aut controversiam vocari, diversæ tamen hæc de re sapientissimorum sententiæ disputationem hanc necessariam reddunt, quæ eò accuratius a nobis tractanda est, quo magis interest, utrum amicum, an adversarium habeas tantum Doctorem. Cum potissimum hæc sit princeps ratio, cur scriptores Societatis Jesu a multis male affecti erga S. Thomam habeantur, quia prædeterminationem, quam ille, inquit, apertissime docuit, omnibus adhibitis machinis explodere nituntur.

Cæterum illud in antecessum notatum velim, ut RR. PP. Prædicatores suum esse in hac re S. Thomam probent, non sufficere utcumque ostendere, quod S. Doctor necessariam esse docuerit motionem aliquam, ut causæ secundæ operentur, sed quod docuerit talem motionem, qualem ipsi intelligunt nomine physicæ prædeterminationis, et nos ex ipsorum doctrina descriptam reliquimus in primo articulo secundi capituli.

ARTICULUS I

Quot modis ex doctrina Aquinatis operetur Deus in creaturis.

Quoniam præmotio physica, si detur, erit operatio quædam divina in causis creatis, oportet ad rite judicandum de mente Angelici Doctoris hæc super re, ante omnia cognoscere, ac præ oculis habere diversos modos, quos ille tradidit, hujusmodi operationis in suis creaturis operantibus. Illos vero non uno in loco exponit, quando quærit, utrum Deus operetur, in omni operante (1), vel in omni operatione naturæ (2), vel utrum moveat alias causas (3), vel utrum sit causa operandi omnibus operantibus (4). Quibus omnibus in locis doctrina continetur, quam exprimit sequens

- (1) 1 p. quæst. 105, art. 5.
(2) De potent. quæst. 3, art. 7.
(3) 1 p. quæst. 105, art. 1, 2, 3, 4; 1.^a 2.^a quæst. 9, art. 6, quæst. 79, quæst. 109, etc.
(4) 3 Contr. Gent. cap. 67.

Ratio
tractationis.

313. PROPOSITIO **Quinque modis omnino ex mente Angelici Doctoris, operatur Deus in causis secundis: 1.º tribuendo naturalem virtutem operandi 2.º conservando eam: 3.º applicando causas ad agendum: 4.º addendo novam aliquam virtutem, sicut instrumentis accedit nova virtus ex causa principali: 5.º movendo per modum finis.**

Ex S. Thome
Deus quinque
modis
operatur in
causis creatis:

Probat exscribendo ipsa sanctissimi Doctoris verba: *Sciendum namque est, inquit S. Thomas, quod actionis alicujus rei res alia potest dici causa multipliciter:*

primo, dando
virtutem;

a) *Uno modo, quia tribuit ei virtutem operandi, sicut dicitur in 8.º Physicorum (text. 23), quod generans movet grave et leve, in quantum dat virtutem, per quam consequitur talis motus. Et hoc modo Deus agit omnes actiones creaturæ, quia dedit rebus naturalibus virtutes, per quas agere possunt, non solum sicut generans virtutem tribuit gravi et levi, et eam ulterius non conservat, sed*

β) *Sicut continue tenens virtutem in esse, quia est causa virtutis collatæ, non solum quantum ad fieri, sicut generans, sed etiam, quantum ad esse, ut sic possit dici Deus causa actionis, in quantum causal, et conservat virtutem naturalem in esse. Nam etiam alio modo conservans virtutem dicitur facere actionem, sicut dicitur, quod medicinx conservantes visum faciunt videre (1). Sed quia nulla res per se ipsam movet, et agit, nisi movens non motum;*

secundo,
conservando
eam;

γ) *Tertio modo dicitur una res esse causa actionis alterius, in quantum movet eam ad agendum: in quo non intelligitur collatio aut conservatio virtutis activæ, sed applicatio virtutis ad actionem. Sicut homo est causa incisionis cullelli ex hoc ipso, quod applicat acumen cullelli ad incidendum, movendo ipsum. Et quia natura inferior agens non agit nisi mola, eo quod hujusmodi corpora inferiora sunt alterantia alterata, caelum, autem est alterans non alteratum, et tamen non est movens nisi motum, et hoc non cessat, quousque perveniat ad Deum; sequitur de necessitate, quod Deus sit causa actionis cuiuslibet rei naturalis, ut movens et applicans virtutem ad*

tertio,
movendo vel
applicando.

- (1) Hunc duplicem modum exponit S. Doctor similiter in 1 p., quæst. 105, art. 5, et art. 3 et 4; 3.^a Contr. Gent. cap. 67, Adhuc, omnis operatio...

agendum (1). Sed ulterius invenimus, secundum ordinem causarum esse ordinem effectuum: quod necesse est propter similitudinem effectus et causæ. Nec causæ secunda potest in effectum causæ primæ per virtutem propriam, quamvis sit instrumentum causæ primæ respectu illius effectus. Instrumentum enim est causa quodammodo effectus principalis causæ, non per formam et virtutem propriam, sed in quantum participat aliquid de virtute principalis causæ per motum ejus. Sicut dolabra non est causa rei artificialis per formam vel virtutem propriam, sed per virtutem artificis, a quo movetur, et eam quodammodo participat.

Unde

quarto,
efficiende
actiones carum.

δ) Quarto modo unum est causa actionis alterius sicut principale agens est causa actionis instrumenti. Et hoc modo oportet etiam dicere, quod Deus est causa omnis actionis rei naturalis. Quanto enim aliqua causa est altior, tanto est communior et efficacior, et quanto est efficacior, tanto profundius ingreditur in effectum, et de remotiori potentia ipsum reducit in actum. In qualibet autem re naturali invenimus, quod est ens, et quod est res naturalis, et quod talis est vel talis naturæ. Quorum primum est commune omnibus entibus, secundum omnibus rebus naturalibus, tertium in una specie, et quartum, si addamus accidentia, est proprium huic individuo. Hoc ergo individuum agendo non potest constituere aliud in simili specie, nisi prout est instrumentum illius causæ, quæ respicit totam speciem, et ulterius totum esse naturæ inferioris. Et propter hoc nihil agit ad speciem in istis inferioribus, nisi per virtutem corporis celestis, nec aliquid agit ad esse nisi per virtutem Dei. Ipsum enim esse est communissimus effectus, primus et inferior omnibus aliis effectibus. Et ideo soli Deo competit secundum virtutem propriam talis effectus: unde etiam dicitur in libro de Causis: *Intelligentia non dat esse, nisi prout est in ea virtus divina. Sic ergo Deus est causa omnis actionis, prout quolibet agens est instrumentum divinæ virtutis operantis...* Sic ergo oportet virtutem divinam adesse cuilibet rei agenti, sicut virtutem corporis celestis oportet adesse cuilibet

(1) Hunc tertium modum operationis tradit etiam S. Doctor in lib. 3.º *Contr. Gent.* cap. 67. *Item*; et 1 p., quæst. 105, art. 5; 1.^a 2.^a quæst. 9, art. 4.

corpori agenti elementari. Sed in hoc differt, quia ubicumque est virtus divina, est essentia divina; non autem essentia corporis celestis est, ubicumque est sua virtus; et iterum, Deus est sua virtus, non autem corpus celeste. Et ideo potest dici, quod Deus in qualibet re operatur, in quantum ejus virtute qualibet res indiget ad agendum; non autem potest proprie dici, quod cælum semper agat in corpore elementari, licet ejus virtute corpus elementare agat (1).

Sic ergo Deus est causa actionis cujuslibet, in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum applicat actioni, et in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit. Et cum conjunxerimus his, quod Deus sit sua virtus, et quod sit intra rem quamlibet, non sicut pars essentia, sed sicut tenens rem in esse, sequetur, quod ipse in quolibet operante immediate operetur, non exclusa operatione voluntatis et naturæ (2).

ε) Denique Deus in quolibet operante operatur... secundum rationem finis: cum enim omnis operatio sit propter aliquid bonum, verum vel apparens; nihil autem est, vel apparet bonum, nisi secundum quod participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus: sequitur, quod ipse Deus sit cujuslibet operationis causa et finis (3).

Quintus hic modus videtur alibi ab Angelico revocari ad tertium ex supradictis, nempe ad applicationem. *Applicantur enim, inquit, virtutes operativæ ad proprias operationes per aliquem motum vel corporis vel animæ (nempe per boni appetitionem)... et omnis motus voluntatis, quo applicantur aliquæ virtutes ad operandum, reducit in Deum sicut in primum appetibile et primum volentem (4).*

Certum itaque est, nec negari ullo modo potest, hos quatuor aut quinque modos operationis vel motionis divini agnovisse, ac distinguisse S. Thomam: neque alius in

Quintus
modus revocatur
ad tertium.

(1) Hunc quartum modum docet S. Thomas præterea in 1 p., quæst. 105, art. 5. *Secundo considerandum est*; et 3.º *Contr. Gent.* c. 67. *Adhuc, in omnibus causis.*

(2) S. Thomas, *de potent.*, quæst. 3, art. 7.

(3) S. Thomas 1 p., quæst. 105, art. 5.

(4) Lib. 3.º *Contr. Gent.* cap. 67. *Item, quidquid applicat virtutem...*

ejus libris reperitur, saltem qui nequeat ad aliquem ex hisce revocari. Videndum nunc restat, num in his contineatur doctrina physicae prædeterminationis.

ARTICULUS II

Utrum in hisce diversis modis operationis S. Thomæ docuerit physicam præmotionem.

314. Accedimus jam ad interpretationem doctrinae sensusque in verbis Angelici Doctoris contenti; qua in re fervent dissidia inter RR. PP. Prædicatores et Auctores nostros (1), non minus quam circa veritatem oppositarum ipsarum sententiarum. Itaque pacato animo et a studiis partium libero procedendum est, ut puriori oculo vera verborum sententia, quæ ambigua quandoque videri possit, attente considerato contextu variisque hinc inde collatis locis parallelis, eliciatur. Verum quia nemo, opinor, litem movebit de primo, secundo et quinto modo divinae operationis, tota controversia versatur super aliis duobus modis, de quibus proinde singillatim disputandum est.

PROPOSITIO 1.^a Modus operationis divinae in eo consistens, quod Deus causarum secundarum virtutes applicet ad actionem, ex mente Aquinatis non importat physicam prædeterminationem Thomistarum.

Probatur 1.º Eatenus dicendum esset applicationem causarum secundarum ad agendum importare physicam præmotionem, quatenus vox illa non aliud apud S. Thomam, in eo saltem loco, significare posset. Atqui potest, et quidem commodissime, aliud significare apud S. Thomam vocem illam alibi, tum hoc ipso in loco. Ergo...

S. Thomæ, cum docet Deum applicare causas secundas ad actionem, non intendit physicam prædeterminationem.

(1) Si vera sint, quæ supra retulimus de prædictis Aquinatis discipulis ac PP. Prædicatoribus, qui physicarum prædeterminationum inimici existerunt, dissidium circa mentem D. Thomæ versatur etiam inter ipsos RR. PP. Prædicatores prædictos et juniores. Qua de re lege, quæ superius excerpimus ex P. Georgio Albertino, in *acroses Theolog. scholia*, pag. 49, 51. Vide supra num. 288, pag. 864.

Major certa est, et probatur Minor 1.º Nam *applicare* causam aliquam ad actionem, ex modo communi loquendum S. Thomæ tum aliorum hominum, idem sonat, atque *adhibere* illam, et constituere in eo situ, statu, et conditione, in qua virtutem suam exerat, exerceatque vel removendo impedimenta, vel approximando agens passo, vel proponendo objectum, etc.: verbo, *applicare* idem valet, ac *appone*re conditiones et prærequisita, ut causa aliqua operetur; quæ appositio fit per alias causas secundas, ut passim videmus. Sic medicus *applicat* medicinas ad obtinendam sanitatem: sic *applicatur* ignis ad comburendum; sic angeli virtutes activas et passivas *applicare* possunt ad obtinendum effectum (1); sic denique chimici *applicant* invicem elementa, quæ agendo et reagendo se alterent, mixtumque efficiant. Atqui nulla in hisce omnibus *applicationibus* physica prædeterminatio intervenit. Ergo...

2.º Deinde *applicatio* videtur in quibusdam locis Angelici Doctoris ipsum etiam simultaneum concursum significare, quemadmodum pridem observaverat Eximius Doctor (2). Nam ut explicet, quomodo Deus oporetur in rebus, et quomodo actio eadem procedat a Deo et a causa propria creata, interdum non meminit Aquinas nisi *collationem* et *conservationem* virtutis, et *applicationem* ejus ad agendum (3). Atqui nisi sub nomine applicationis comprehendisset etiam ipsam cooperationem Dei per concursum simultaneum, diminute locutus fuisset, nec satis rem declarasset. Ergo credendum est, S. Doctorem ipsum etiam simultaneum concursum nomine *applicationis* quandoque designasse. Ergo iterum habemus applicationem in modo loquendi S. Thomæ posse significare aliud, quam physicam prædeterminationem Thomistarum.

(1) Vide S. Thomæ, *de potent.*, quæst. 6, art. 3. Cfr. 3.^a *Contr. Gent.* cap. 103.

(2) Vide *de Concursu* lib. 1, cap. 11, num. 4; *Metaphys.* disp. 22, sect. 2, num. 49, 50. Cfr. Card. Pteci, *Sententia di S. Tommaso circa l' influsso di Dio*, n. 12, pag. 11. Rom. 1885.

(3) Ita nominatim in 1.^a quæst. 105, art. 5, corp. et ad 3.um; 3.^a *Contr. Gent.* cap. 70.

Ratio vero, cur *applicatio* extendi haud incongrue possit ad significandum ipsum concursum, desumitur ex similitudine causarum principalium, instrumentis utentium ad aliquod opus: eo enim ipso quod operari talibus instrumentis volunt, non solum eadem *applicanti*, sed insuper adjungunt suum influxum ad *cooperandum* illis, ac proinde eo ipso quod causæ principales applicant instrumenta ad opus, intelliguntur etiam coagere et concurrere cum illis. Cum potissimum applicatio plena et completa, prout a Deo procedere debet, includat etiam simultaneum concursum creaturæ decretum et oblatum; siquidem nunquam causa secunda est prompta et in actu primo proximo constituta ad operandum, nisi adsit præparatus concursus ipse simultaneus, ut mox probabitur.

3.º In prædicto autem loco *de Potentia* (quæst. tertia, art. 7), in quo applicatio expresse distinguitur a concursu simultaneo, videtur S. Doctor *applicationem* virtutis intelligere appositionem conditionum illarum, quibus causa secunda constituitur in actu primo proximo expedita et prompta, ut accedente divino concursu, virtutem suam exercent actu operando, secundum primum sensum vocis illius modo expositum. Ergo nulla inde probatur prædeterminatio, qualem docent adversarii.

Antecedens probatur *α*) exemplo cultelli, quo Angelicus rem declarat. Siquidem applicatio acuminis cultelli revera non est nisi conditio et prærequisitum ad incidendum, sicut approximatō vel applicatio ignis ad combustibile non est nisi conditio ad comburendum.

β) At multo clarius patescit mens Aquinatis ex alio exemplo, quo utitur in alio loco prorsus parallelo ad explicandam hanc eandem applicationem. Ibi enim, ut probet Deum esse causam operandi omnibus operantibus, hoc inter alia utitur argumento: *Quidquid applicat virtutem activam dicitur esse causa illius actionis. Artifex enim applicans virtutem rei naturalis ad aliquam actionem dicitur esse causa illius actionis, sicut coqus decoctionis, quæ est per ignem. Sed omnis applicatio virtutis ad operationem est principaliter et primo a Deo. Applicantur enim virtutes operativæ ad proprias operationes per aliquem motum, vel corporis vel animæ. Primum autem principium utriusque motus est Deus. Est enim primum movens*

omnino immobile, ut supra (lib. 1. cap. 13) ostensum est. Similiter et omnis actus voluntatis, quo applicantur aliquæ virtutes ad operandum, reducit in Deum sicut in primum appetibile et primum volentem. Omnis igitur operatio debet attribui Deo sicut primo et principali agenti (1). Vides hic aparte 1.º in applicationis exemplum afferri id, quod coqus efficit in igne ad cibos decoquendos. At coqus profecto nihil aliud efficit in igne ad cibos decoquendos nisi illum eis apponere, nempe constituere ignem in eo conditione, in qua virtutem suam naturalem combustivam exercent, neque ullam aliam efficacitatem igni communicat. 2.º Vides ideo Deum dici auctorem omnis applicationis, quia omnis applicatio virtutis peragitur aliquo motu vel animæ vel corporis, primum autem principium omnis motus est Deus. Et re quidem vera, ubi adest virtus sufficiens, si non sequitur effectus, ideo est, quia deest aliqua conditio vel prærequisitum, ut in igne, v. g., vel cultello. Conditio vero hujusmodi nequit poni nisi per aliquem motum vel corporis, sive pure localem, ut in igne et cultello, qui motu pure locali approximantur passo, et in statu apto constituuntur ad suam virtutem exerendam, sive etiam per motum alterationis alicujus physicæ, ut in quibusdam agentibus, in quibus virtus activa est quasi sopita, egetque proinde aliqua excitatione et alteratione in se ipsa, ut ad agendum habilitetur; vel denique per aliquem motum animi, ut in agentibus cognoscitivis et appetitivis, in quibus virtus appetitiva nequit actum exercere, nisi præcedat instar conditionis actio intellectus proponens ipsi objectum appetendum, et hoc modo applicans eam ad appetitionem. Et quoniam omnis motus sive corporis, sive animi est a Deo, non solum quia ab ipso virtus est omnis ad hujusmodi motus efficiendos, sed etiam, quia nulla actio fieri potest, nisi immediate cooperante ipso, rectissime concludit S. Thomas omnem actionem esse a Deo ut applicante virtutem causarum ad agendum, etiamsi applicatio nihil aliud importet nisi appositionem illarum conditionum et prærequisitorum, sine quibus causæ, utcumque in suo ordine sufficientes ad agendum, virtutem tamen suam exercere non valent.

(1) S. Thom. 3.º *Contr. Gent.* cap. 67, Item.

Probatum propositio 2.º Physica prædeterminatio, docentibus Thomistis, est motio a solo Deo impressa causis creatis. Atqui applicatio virtutis, de qua loquitur S. Thomas, non est motio solius Dei, quemadmodum evidenter innotescit ex ipso contextu. Ergo applicatio ista non potest exprimeri physicam prædeterminationem, prout assertam a Thomistis.

Sane in citato loco tertii libri *Contra Gentes* (1) S. Thomas intendit probare Deum esse causam operandi omnibus operantibus, quia applicat virtutes omnium causarum ad agendum. Probat autem Deum applicare virtutes omnium causarum, quia licet artifices, et proinde causæ secundæ, soleant aliæ aliarum causarum virtutes applicare, tamen omnis applicatio virtutis ad operandum est principaliter et primo a Deo, quia nempe omnis applicatio tandem importat motum et actionem aliquam, motus vero et actio omnis, qua causæ secundæ, aliæ aliarum, virtutes applicant, postulant necessario tum virtutem acceptam a Deo tamquam a primo movente et prima causa omnis entitatis creatæ, tum cooperationem ejusdem. Et ideo applicatio omnis tandem primo et principaliter in Deum refundenda est. En argumentationem contentam in verbis Angelici. Atqui applicatio, quæ a solo Deo est, cujusmodi est physica præmotio, perperam dicitur primo et principaliter esse a Deo. Ergo S. Thomas in eo loco non intendit docere physicam Thomistarum præmotionem.

Dices. S. Thomas talem applicationem docuit, qualis reperitur in cultello, qui per motum adhibetur ad secundum. Atqui applicatio hæc importat motionem cultello impressam, qua mediante acumen ejus incidat panem vel aliam materiam. Ergo re vera per illum loquendi modum physica prædeterminatio indicatur.

Respondeo 1.º Retorqueo argumentum. Nam S. Thomas talem etiam applicationem docuit, qualis reperitur in igne, a coquo ad cibos decoquendos applicato. Atqui hujusmodi igni nulla a coquo imprimitur motio, qua virtus combustiva excitetur ad agendum. Ergo etiamsi in exemplo cultelli

(1) Cap. 67, Item.

adesset aliqua umbra physice præmotionis, id esset per accidens et non ex ratione applicationis virtutis reperta in omnibus generatim causis, sed ex peculiari conditione illius instrumenti. Et eadem retorsio peti potest ex applicationibus, quæ fiunt per motum animi seu intentionaliter, ut per se patet.

Respondeo 2.º Distinguendus est in cultelli applicatione motus localis, quo cultellus, prius dissitus ac separatus, in contactu materiæ secundæ constituitur, et alter motus, quo per impulsus manus moventis incisio ipsa peragitur. Hic secundus motus efficacitatem imprimit cultello, virtutemque incisivam auget, non autem primus, qui aliud non facit nisi constituere causam in statu, in quo exercere virtutem suam possit, complendo prærequisitum, quo prius carebat propter distantiam a materia secunda. Atqui applicatio cultelli peragitur primo illo actu, non vero secundo. Et sane, hic secundus motus non adhibetur nisi per modum concursus causæ principalis cum instrumentali ad complendam virtutem ejusdem. Id quod ex eo evidenter patet, quod applicato ac semel constituto cultello in contactu materiæ dividendæ, non sit necessarius ulterior nisus vel impulsio ipsi a movente impressa, si materia mollis sit, cui secundæ in partes sufficiat acumen cultelli cum nativo suo pondere gravitatis, vel etiam nisi sectio ac divisio materiæ artificiose faciendæ sit. Hoc ergo signum manifestum est, motum, quo cultellus constiuitur in contactu passi, requiri ex titulo propriæ applicationis, alium vero quemcumque ulteriorem motum atque impulsionem superaddi per modum cooperationis ex defectu virtutis sufficientis.

Denique illud etiam addo, ut causa maneat applicata passo, necesse non esse, quod ipsa præcise loco moveatur, sed satis esse, si passum moveatur, causa immota remanente. Perinde enim est, quod ignis admoveatur combustibili, vel quod e converso combustibile admoveatur igni: et iidem effectus a sole derivarentur in terram, si hæc staret, et sol circa ipsam volveretur successive calefaciens et illuminans terrena corpora, quam nunc, cum, stante sole, terra in gyrum agitur, objiciens illi superficiem calefaciendam atque illuminandam.

315. PROPOSITIO 2.^a Modus ille operationis divinæ consistens in influxu et virtute transeunter communicata causæ, ut agat, instar virtutis quæ a causa principali derivatur in instrumentum, non importat physicam Thomistarum prædeterminationem.

S. Thomas, cum docet, causam primam secundæ communicate transeunter virtutem aliquam ad agendum, non intendit physicam prædeterminationem. Explicatur Aquinatis doctrina,

Modus hic quartus, in questione tertia *de Potentia* contentus, quia difficilis prima specie videtur, et prorsus efficax existimatur a Thomistis ad evincendam suam doctrinam, declarandus ante omnia est quam accuratissime ex ipsa Doctoris Angelici mente.

Dicit ergo S. Thomas in prædicto articulo, *esse* non posse virtute propria communicari ab ulla causa creata, propterea quod sit effectus communissimus, ideoque in causam universalissimam et primam refundendus (1). Quoniam ergo causa omnis, dum operatur, *esse* communicat effectui suo, dicendum est, omnem causam, ad hoc ut agat, præter virtutem ingenitam sibi egere alia virtute divina, qua adjuta et confortata possit *esse* communicare suo effectui. Quare omnis causa creata se habet in omni actione instar instrumenti Dei in communicando *esse*, qui est effectus proprius causæ primæ et universalissimæ. Sicut enim instrumentum facit quidem effectum causæ principalis, non tamen sola sua virtute, sed virtute sibi communicata a causa principali, quæ utitur instrumento; ita etiam causæ secundæ tribuunt *esse* suis effectibus, quatenus agunt in virtute Dei, nempe quatenus ultra connaturalem suam virtutem aliquam aliam accipiunt a causa prima dum operantur.

Et ex hac comparatione instrumenti potest adhuc amplius exponi ex mente Aquinatis quartus hic modus operationis divinæ in causis creatis. Hæc est enim differentia causæ principalis et instrumentalis, quod *principalis versatur in operatione per virtutem suæ formæ, sicut ignis suo calore calefacit* (2); *causa vero instrumentalis non agit per virtutem suæ formæ, sed solum per motum, quo movetur a principali*

(1) Vide S. Thomam tum hic, tum in questione 8.^a p. 1.^a, art. 1.º; et quæst. 45, art. 5 ad 1.um

(2) S. Thomas, 3 p., quæst. 62, art. 1 corp.

agente (1), et hoc modo participat virtutem causæ principalis, qua concurrere potest ad effectum ejus, quem secus attingere non valeret ob improprietatem suæ propriæ virtutis. Et ita nec causa principalis utitur instrumento, quin eidem adjungat, quamdiu durat operatio, virtutem et efficacitatem aliquam, nec instrumentalis vere instrumentaliter causat, quin per hujusmodi virtutem confortetur, et elevetur ad productionem ultioris effectus (2). Unde sequitur α) causam quidem principalem sibi, instrumentalem vero non sibi, sed causæ principali, assimilare effectum, quia illa per propriam virtutem ac formam, hæc autem solum per virtutem illius operatur (3). Sequitur β) virtutem, qua causa principalis agit, perenniter in ipsa remanere, etiam transacta operatione, quia illam habet ex propria natura; at virtutem, qua causa instrumentalis, prout talis, operatur, esse fluentem ac transeuntem, utpote sibi communicatam pro tempore operationis, ideoque non amplius durat, quam ipsa operatio (4). Quare dici solet a S. Thoma hujusmodi virtus instrumenti communicata *ens quoddam incompletum non habens esse fixum in natura, sicut est virtus immutandi visum* (id est virtus speciei sensibilis *in aere* (quia nimirum species solum sunt in eo, quamdiu durat actio objecti illas immittentis), *et hujusmodi entia consueverunt intentiones nominari, et habent aliquid simile cum ente quod est in anima* (nempe *intentiones intellectæ*), *quod est ens diminutum* (5).

Hinc clare perspicitur difficultas, quam præ se fert contra negantes præmotionem physicam predictus modus operationis divinæ, prorsus necessarius, ut creatura efficere quidpiam

et aperitur
difficultas, quam
præ se fert
prædictus

(1) S. Thom. loc. nup. cit.

(2) S. Thom., *de potent.* quæst. 6, artic. 3 fin. corp.; et art. 4 fin.; *Contr. Gent.* lib. 3, c. 103, fin.; 4.º dist. 1, quæst. 1, artic. 4, solut. 2; *de verit.* quæst. 26, art. 1, ad 8.um; *de unione Verbi*, art. 5, ad 12.um (inter Quæst. disputatas).

(3) 4.º dist. 1, quæst. 1, art. 4, solut. 4; 7 p. quæst. 62, art. 1.

(4) 3 p. quæst. 62; art. 4; 4.º dist. 1, quæst. 1, art. 4, solut. 2.^a et 4.^a; *de potent.* quæst. 6, art. 4 fin.; *de verit.* quæst. 27, art. 4, ad 4.um

(5) 4.º dist. 1, quæst. 1, art. 4, sol. 1. Cfr. *de Potent.* quæst. 6, art. 4 fin.; *de Verit.* quæst. 27, art. 4.

modus
operandi,

possit. Nam, docente Aquinate, *duplex agnoscenda est in causis creatis virtus agendi, altera naturalis, quæ est rebus naturalibus in sua institutione collata; et inest eis ut quædam forma habens esse ratum et firmum in natura, altera vero, quæ fit a Deo, ut creatura actualiter agat, quæque est ut intentio sola habens esse quodam incompletum, per modum quo colores sunt in aere et virtus artis in instrumento artificis.* Quia sicut... securi per artem dari potuit acumen, ut esset forma in ea permanens, non autem dari ei potuit, quod vis artis (id est vis agendi) esset in ea quasi quædam forma permanens, nisi haberet intellectum; ita rei naturali potuit conferri virtus propria, ut forma in ipsa permanens, non autem vis, qua agit ad esse tamquam instrumentum primæ causæ, quin eo ipso fieret universale essendi principium... Unde sicut patet, quod instrumento artificis conferri non potuit, quod operaretur absque motu artis; ita rei naturali conferri non potuit, quod operaretur absque operatione divina (1). Quamobrem videtur hic aperte agnovisse S. Thomas necessitatem alicujus novæ virtutis, quæ a Deo imprimatur causæ creatæ ad actu agendum, physicæ nempe alicujus præmotionis. Et sic revera censuit aliquando Suarez (2), itemque Card. Toletus (3), Conimbricenses (4) et Molina, aliquam in hisce verbis præviam motionem necessariam exprimi: illud etiam addidit Eximus Doctor in predictis locis, eam doctrinam tacite retractasse videri S. Thomam in aliis operibus, in quibus nulla talis mentio motionis occurrit; quam assertionem acriter reprehendit Magister Goudinus (5) aliique.

ne solvitur.

Nihilominus existimo, in eo loco physicam prædeterminationem nullatenus doceri a S. Thoma.

Prob. 1.º Influxus ille transeuntur communicatus a Deo causis secundis, ex mente Angelici, evidenter est virtus nova

(1) S. Thom. de *Potent.* quæst. 3, art. 7, ad 7.um Cfr. *ibid.* in corpore.

(2) *Metaphys.* disp. 22, sect. 2, n. 52; lib. 1 de *Concursu*, cap. 11, n. 6; et de *vera intellig. auxiliis efficacis*, cap. 40.

(3) In 1.^{am} p. quæst. 8, art. post 2.^{am} conclus., et quæst. 14, art. 13, *questio* 1.^a

(4) *Physicor.* lib. 2, cap. 7, q. 13, art. 1.

(5) *Loc. cit.* art. 4, paragr. VII.

activa, qua illæ indigent præcise ob insufficientiam virtutis suæ ad hoc, ut possint operari effectum, qui alias superaret vires suas. Atqui præmotio physica, ipsismet Thomistis communissime docentibus, ut jam monuimus in præmissa superius physicæ prædeterminationis descriptione, non est motio «dans activitatem, sed activitatis applicationem ad effectum» (1), vel «complementum et applicatio ad agendum non per modum virtutis in actu primo, sicut dantur habitus, sed per modum ultimæ determinationis et applicationis actus primi ad secundum» (2); et ideo dicitur dari, non ut creatura constituatur potens agere, sed ut constituatur actu profundens actionem (3). Ergo S. Thomas in eo loco certe non docet physicam prædeterminationem, qualem Thomistæ nobis describunt.

Minor continet ipsam adversariorum doctrinam; Major vero eruitur ex omnibus fere sententiis Aquinatis in illo articulo. Nam a) quia *nec causa secunda potest in effectum causæ primæ per propriam virtutem*, inquit Angelicus, *quamvis sit instrumentum causæ primæ respectu illius effectus; instrumentum enim est causa quodammodo effectus principalis causæ, non per formam vel virtutem propriam, sed in quantum participat aliquid de virtute principalis causæ, per motum ejus, sicut dolabra non est causa rei artificialis per formam vel virtutem propriam, sed per virtutem artificis, a quo movetur, et eam quodammodo participat; ideo Deus est causa omnis actionis rei naturalis, sicut principale agens est causa actionis instrumenti* (4). Hic verba ipsa et exemplum instrumenti manifeste demonstrant sermonem esse de aliqua virtute operativa, quæ accedere debeat ad nativam virtutem et formam causarum instrumentalium, ut effectus causæ principalis possit attingere.

β) Pergit S. Doctor: *Ipsam... esse est communissimum effectus, primus et intimior omnibus aliis effectibus: et ideo soli Deo*

(1) Verba sunt Joann. a S. Thoma, *Physicor.* quæst. 25, art. 2, *Dico* 3.º

(2) Joann. a S. Thoma, *ibid.*, *Tertia sententia*; et art. 3, in solut. primi argumenti.

(3) Goudin, *loc. cit.*, art. 4, paragr. VIII, *Prob. 2.^a, et Probatur tandem ultimo...*

(4) De *potent.* quæst. 3, art. 7, corp.

competit secundum virtutem propriam talis effectus, et consequenter nec aliquid agit ad esse nisi per virtutem Dei. Et quoniam omne operans agit ad aliquod esse, sequitur, quod non possit operari nisi per aliquam virtutem, quam a Deo participet, tamquam instrumentum quoddam Dei (1).

γ) Et quasi hæc non forent satis per se perspicua, concludit: *Sic ergo oportet virtutem divinam adesse cuilibet rei agenti, sicut virtutem corporis celestis oportet adesse cuilibet corpori elementalī agenti...* Et ideo potest dici, quod *Deus in qualibet re operatur, in quantum ejus virtute quælibet res indiget ad agendum* (2). Quod vero hic agat non de virtute nativa et perenni, quam non nisi a Deo datam et conservatam habere quidpiam potest, sed de virtute alia nova et transeunter a Deo communicata; patet, quia hujusmodi virtus communicatur in illo quarto operationis divinæ modo, qui differt a collatione et conservatione virtutis naturalis in causis secundis.

δ) Simili modo in eodem articulo in responsione ad 1.um, 5.um, 6.um et 7.um duplex hujusmodi virtus agendi in causis secundis aperte distinguitur. Quæ cum ita sint, ne umbram quidem dubitationis superesse censeo de veritate majoris propositionis, quæ probanda erat.

Probatur 2.º Quartus ille operandi modus per virtutem transeunter communicatam causæ secundæ omnino videtur exprimere ipsum simultaneum concursum divinum. Atqui physica Thomistarum præmotio, non est ipse simultaneus Dei concursus, sed aliquid prævium. Ergo...

Minor constat ex ipsa Thomistarum doctrina, «Non solum admitti debet, inquit R. P. Goudinus, divinus quidem influxus in causas secundas, quæ ad agendum moveantur, ac applicentur, quique, ut infra dicitur amplius, est ipsissima præmotio; sed adhuc præter ipsum necessarius est alius, quo Deus tanquam prima causa immediate influit in effectum, ipsum attingendo sub altiori quadam formalitate soli primæ causæ correspondenti, dum agens creatum illum attingit sub inferiori formalitate sibi propria, et hic influxus est concursus simultaneus. Quamquam autem hi duo influxus communiter comprehenduntur

(1) Ibid.

(2) Ibid.

soleant ab auctoribus præcipue antiquis (?) sub communi vocabulo concursus et influxus; attamen *re ipsa distincti sunt ac diversi*, tum quia prævius recipitur in causa secunda, quam applicat ad agendum, *simultaneus vero in effectu, quem producit, seu totius in subjecto, in quo talis effectus produciuntur.* » (1).

Major ergo probatur a) argumento ad hominem ex ipso P. Goudino. Dicit enim Reverendissimus scriptor verbis modo relatis, concursum simultaneum, diversum a physica præmotive, esse illum, «quo Deus tanquam prima causa immediate influit in effectum, ipsum attingendo sub altiori quadam formalitate soli causæ primæ correspondenti.» Et mox explicans formalitates, quæ ab inferioribus agentibus nequeant respici, duas enumerat, materiam compositorum corporeorum, quæ a solo Deo immediate creatur, et «præterea esse absolute ac simpliciter sumpturæ», quod «in omnibus rebus est immediate a divino concursu. Ut enim, inquit, profunde advertit D. Thomas (1 p., quæst. 45, art. 5 ad 1.um), causæ creatæ non producunt esse absolute, sed solum ipsum applicant ad hoc subjectum. Unde esse omnium rerum, ut productum absolute, soli concursui divino correspondet; ut vero applicatum tali subjecto, correspondet virtuti agentium creatorum, a Deo tamen motorum. Et ideo solus Deus est immediate causa, cur res ab ipsis productæ taliter esse participant» (2). Atqui præcisè hanc reddit S. Thomas in prædicto loco rationem, cur Deus illo quarto modo debeat operari, quia nempe esse est effectus proprius Dei, quem causa creata per suam nativam virtutem nequit attingere, ideoque indiget ulteriori virtute transeunter communicata sibi a causa prima, ut possit esse tribuere effectui. Ergo ex ipsa doctrina R. P. Antonii Goudini S. Thomas in ullo modo operandi, de quo in hac propositione disputamus, nullatenus docuit physicam prædeterminationem.

Dices. S. Thomas postquam dixisset virtutem causæ superioris esse immediatiorem effectui, quam virtus causæ inferioris, nam virtus inferior non conjungitur effectui, nisi per

(1) Goudin. op. et loc. cit. artic. 2, parag. Respondeo concursum... Cfr. Joann. a S. Thoma, loc. cit. art. 2, Dico secundo.

(2) Goudin, loc. cit. art. 2.

virtutem superioris, sic concludit: *Unde dicitur in libro de Causis, quod virtus causæ primæ prius agit in causatum.* Atqui concursus divinus simultaneus non prius agit, sed simul cum influxu causæ secundæ. Ergo in eo loco S. Doctor non loquitur de simultaneo concursu.

Respondeo. Quod causa prima prius agat in causatum, quam secunda, verificatur in sensu proprio et stricto ratione creationis, quæ necessario præcedere debet quamcumque actionem causæ secundæ, siquidem hæc agere non valet nisi ex præsupposita materia, quæ prius creata fuit a Deo: quare in quolibet effectu causæ secundæ semper est aliquid prius causatum a Deo solo, nempe subjectum seu materia. Deinde, si sermo sit de ipsa virtute, in qua causa secunda operatur, seu quæ communicanda illi est, ut possit operari, ea licet non attingat causatum seu effectum causæ secundæ prius, quatenus ipsa sola aliquid efficiat, et mox sequatur actio creaturæ, potest tamen recte dici prior, nempe prioritate nobilitatis, necessitatis, universalitatis (1).

β) Modus operationis, de quo loquitur S. Thomas, comparatur modo operandi causæ principalis cum instrumento, præsupposita huius applicatione ad passum. Atqui operatio causæ principalis succedens applicationi instrumenti alia non est nisi cooperatio cum eodem ad unam eandemque actionem et effectum, nempe simultaneus concursus. Ergo iterum in prædicto loco aliud non intendit Aquinas præter simultaneum concursum.

Prob. 3.º Virtus illa divina, per quam Deus eo modo quarto operatur, quæ cuilibet agenti adesse debet, quæ quilibet res indiget ad agendum, in qua omnis alia virtus agit, sicut instrumentum non agit, nisi quatenus participat virtutem causæ principalis, ut modis loquendi utamur Angelici Doctoris, non est ex ejusdem doctrina, nisi ipsissima virtus increata Dei immediate operans cum creatura, minime vero forma vel virtus vel qualitas ulla creata causæ secundæ impressa. Atqui præmotio physica est forma vel entitas aliqua creata, et in causa secunda tamquam accidens ejusdem recepta. Ergo in eo loco S. Doctor

(1) Vide supra, pag. 902.

ne cogitavit quidem de physica Thomistarum prædeterminatione.

Minor constat ex adversariorum sententiâ. Major vero probatur. Nam S. Thomas virtutem illam, per quam hoc quarto modo causat operationes causarum secundarum non solum comparat virtuti causæ principalis, in qua instrumentum agit motum ab illa, sed etiam virtuti corporum celestium, qua corpora elementaria complentur, et fecundantur ad certos edendos effectus, secundum communem antiquorum doctrinam de cœlorum influxibus in corpora terrena. Duplex tamen inter utramque virtutem statuit discrimen: alterum, quod ubicumque est virtus divina, adest divina essentia; alterum, quod virtus divina est ipsemet Deus. En Aquinatis verba: *Sic ergo oportet virtutem divinam adesse cuilibet rei agenti, sicut virtutem corporis celestis oportet adesse cuilibet corpori elementari agenti. Sed in hoc differt, quia ubicumque est virtus divina, est essentia divina, non autem essentia corporis celestis est, ubicumque est sua virtus. Et iterum Deus est sua virtus, non autem corpus celeste. Et ideo potest dici, quod Deus in qualibet re operatur, in quantum ejus virtute quilibet res indiget ad agendum, non autem potest proprie dici, quod cœlum semper agat in corpore elementari, licet ejus virtute corpus elementare agat. Sic ergo Deus est causa actionis cujuslibet, in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum applicat eam actioni, et in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit. Et cum conjuxerimus bis, quod Deus sit sua virtus, et quod sit intra rem quamlibet, non sicut pars essentia, sed sicut tenens rem in esse; sequetur, quod ipse in quolibet operante immediate operetur (immediatione nimirum perfectissima suppositi et virtutis), non exclusâ operatione voluntatis et naturæ (1). Quæ verba, quia per se nimis perspicua fulgent evidentiâ, commentariis non egent.*

Hinc S. Doctor non semel concludit ex operatione divina in omnibus existentiam Dei per essentiam, præsentiam et potentiam.

(1) S. Thom. de Potent. quest. 3, art. 7. Cfr. ibid., ad 2.um collat. cum argumento 2.º

Similiter loquitur alibi: *Operatio reducitur sicut in principium in duo, in ipsum agentem et in virtutem agentis, qua mediante exit operatio ab agente. Quanto autem agens est magis proximum et immediatum, tanto virtus ejus est mediata (forte immediata), et prima agentis virtus est immediatissima. Quod sic patet in terminis. Sicut A, B, C tres causæ ordinatæ ita, quod C sit ultima, quæ exercet operationem. Constat tum, quod C exercet operationem per virtutem suam; et quod per virtutem suam hoc possit, hoc est per virtutem B, et ulterius per virtutem A. Unde si queratur, quare C operatur, respondetur, per virtutem suam; et quare per virtutem suam, propter virtutem B; et sic quoadusque reducatur in virtutem causæ primæ, in quam docet Philosophus questiones resolvere in Posterioribus (1) et in secundo Physicorum (2). Et ita patet, quod, cum Deus sit prima causa omnium, sua virtus est immediatissima omnibus. Sed quia ipsemet est sua virtus, ideo non tantum est immediatum principium operationis in omnibus, sed immediate in omnibus operans, quod in aliis causis non contingit, quamvis singule res operationes habeant, quibus producant suos effectus (3).*

Et alibi: *Ex parte... Dei non invenitur diversitas in re (nempe in essendo per essentiam, præsentiam et potentiam), sed ratione tantum, secundum quod distinguitur in ipso essentia, virtus et operatio. Essentia autem ejus, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur sibi per operationem, et secundum hoc quod operatur in re, dicitur esse in re per præsentiam, secundum quod oportet operans operari aliquo modo præsens esse. Et quia operatio non deserit virtutem divinam, a qua exit, ideo dicitur esse in re per potentiam. Et quia virtus ipsa est essentia, ideo consequitur, ut in re etiam per essentiam sit (4).*

316. Dices 1.º S. Thomas in eodem articulo septimo questionis tertie de Potentia, in responsione ad septimum sic habet: *Virtus naturalis, quæ est rebus naturalibus in sua institutione collata, inest eis ut quædam forma habens esse ratum*

(1) Lib. 2, text. 22.

(2) Text. 38.

(3) S. Thom. 1.º dist. 37, quæst. 1, art. 1, ad 4.um

(4) S. Thom. 1.º dist. 37, q. 1, a. 2 corp.

et firmum in natura. Sed id, quod a Deo fit in re naturali, quo actualiter agat, est ut intentio sola, habens esse quoddam incompletum...

Hic manifeste sermo est de illa virtute, quam causa secunda accipit a Deo, ut agat. Atqui ea exprimitur per hæc verba: *id quod a Deo fit in re naturali, quo actualiter agat.* Ergo non potest id esse ipsa virtus increata Dei. Confirmatur, quia, ut refert Joannes a S. Thoma, Angelicus dicit (1) *a Deo movente in anima aliquid fieri per modum motus, licet non per modum qualitatis, ad volendum vel agendum.*

Respondeo, verba hæc non posse sumi in toto suo rigore de virtute aliqua impressa causæ, ut ad agendum permoveatur, nisi dicamus S. Doctorem hic evertere id ipsum, quod in corpore articuli statuerat. Ac proinde vel intelligenda sunt in sensu formali, pro ipsa operatione creature procedente ab utraque virtute, increata Dei et creata causæ secunde; vel dicendum, illa verba in sensu quodam morali exprimere duntaxat conjunctionem virtutis increatæ et creatæ transeunter factam, ut actio sequatur; licet illa conjunctio nihil physicum ponat in creatura.

Ad confirmationem dico, verba illa, quæ Magister Joannes a S. Thoma refert, ut refutet interpretationem Suarezianam de retractata ab Aquinate doctrina, in citato loco non reperiri, sed hæc alia: *Dupliciter ex gratuita Dei voluntate bono adjuvatur: uno modo, in quantum anima hominis movetur a Deo ad aliquid cognoscendum, vel volendum, vel agendum: et hoc modo ipse gratuitus effectus in homine non est qualitas, sed motus quidam animæ, actus enim moventis in moto est motus, ut dicitur in 3.º Physicorum (tex. 18).* Ubi vides, sermonem esse de auxilio supernaturali gratiæ excitantis, quod, consentientibus omnibus catholicis, est donum physicum et physice inhærens intellectui vel voluntati. Qua ergo fide citantur hæc verba, quasi de virtute, per quam Deus cum creaturis ex generali titulo causæ primæ cooperatur, loquentur?

Dices 2.º Per hunc operandi modum Deus dicitur operari in natura. Atqui, si operatur in natura, aliquid efficit in ea.

(1) In 1, 2.us, quæst. 110, art. 2.

Respondeo, dist. Maj. Per hunc modum loquendi Deus dicitur operari in natura, id est intime præsens existens in illa inmediate tum suppositi tum etiam virtutis, *conc.*; dicitur operari in natura, quatenus ipsi causæ formam aliquam vel virtutem imprimat, *neg.*

Et *contradist. Minore, neg. conseq.*

Sensus illorum verborum eruitur ex ipso S. Thoma in corpore articuli. Nam *ubicumque est virtus divina*, inquit, *est essentia divina, non autem essentia corporis celestis est, ubicumque est sua virtus. Et iterum Deus est sua virtus, non autem corpus celeste. Et ideo potest dici, quod in qualibet re operatur, in quantum ejus virtute quælibet res indiget ad agendum, non autem potest proprie dici, quod cælum semper agat in corpore elementari, licet ejus virtute corpus elementare agat* (1). Jam vero si per operari in natura vel in qualibet re operante, significaret præviã aliquam virtutem vel formam eidem imprimere, non recte negaretur cæleste corpus operari in elementari, siquidem re vera ex antiquorum doctrina efficacitas aliqua existit in sublunariis corporibus ex cælorum influentia. Ergo si ad hoc, quod Deus operari in qualibet re dicatur, requirit Angelicus, quod ubi est virtus divina, in qua res omnes operantur, adsit etiam essentia divina, et quod Deus sit sua virtus, signum est, quod Deum operari in natura vel qualibet re, ex mente Aquinatis, idem valeat, ac Deum intime presentem inmediate suppositi atque virtutis increatæ operationes cujuslibet rei efficere, vel in omni operatione causæ creatæ operari (2).

Adde, quod, ut nuper notabamus, S. Thomas, ex eo quod Deus est sua virtus, concludit ipsum esse *non tantum... principium operationis in omnibus, sed immediate in omnibus operans, quod in aliis causis non contingit* (3). Atqui si Deus virtutem aliquam creatam imprimeret in causis, quibus cooperatur, et eo sensu diceretur operari in natura, esset principium operationis et immediate operans in omnibus modo simili, quo aliæ causæ cum instrumentis operantur. Ergo...

(1) *De potent.* quæst. 3, art. 7, corp. prop. fin.

(2) *Cfr. S. Thom., ibid., ad 2.um, præ oculis habito argumento. 2.º*

(3) 1.º dist. 37, quæst. 1, art. 1, ad 4.um

Dices 3.º S. Thomas in toto articulo et alibi comparat Deum cum causis principalibus, creaturas vero cum instrumentis. Atqui aliunde docet instrumenta in se ipsis recipere debere per motum causæ principalis virtutem aliquam, in qua agat. Ergo etiam Deus virtutem aliquam imprimere debet omnibus causis secundis. Ad rem Angelicus: *Instrumentum adhibetur propter convenientiam ejus cum causa, ut sit medium inter causam primam et causatum, et allingat utrumque, et sic influentia primi perveniat ad causatum per instrumentum. Unde oportet, quod sit aliquid recipiens primo influentiam in eo, quod per instrumentum causatur* (1).

Respondeo, dist. Maj. Et comparatio est exacta in omnibus, *neg.*; in quibusdam, *conc.*

Et *transmissa Minore, neg. conseq.* Solutio est ipsius S. Thomæ: *Dicendum, quod operatio virtutis naturalis ad Deum et corporis elementaris ad corpus celeste (idem dicatur generatim de instrumento relate ad causam principalem) sunt quantum ad aliquid similes, non autem quantum ad omnia.* (2). Ut autem ipse S. Doctor declaraverat, sunt similes, quia sicut corpus elementare nequit agere sine virtute corporis cælestis, ita nec causa creata nisi in virtute Dei; sunt vero dissimiles, quia ubicumque est virtus divina, ibi est essentia etiam divina, et virtus divina est ipse Deus, quorum neutrum contingit in aliis causis.

Illud quoque notandum est, non omne instrumentum debere prius in se recipere motionem, qua agat in operationem causæ principalis, ut manifestum est in naturalibus instrumentis. Nemo enim dixerit, calorem naturalem, qui est instrumentum ad concoquendos cibos, debere motionem in se prius recipere ab anima, ut officium illud exsequatur. Denique virtus divina, in qua causæ secundæ dicuntur agere seu instrumenta causæ primæ, est ipsa Dei essentia. Atqui absurdum est essentiam Dei recipi in causa secunda tamquam in subjecto.

Dices 4.º S. Thomas docet, *quod in operatione, qua Deus operatur movendo naturam, non operatur natura, sed ipsa*

(1) 2.º *Contr. Gent.* cap. 21, *Item.*

(2) *De potent.* quæst. 3, art. 7, ad 2.um

naturæ operatio est etiam operatio virtutis divinæ: sicut operatio instrumenti est per virtutem agentis principalis (1). Ubi aperte distinguitur operatio aliqua solius Dei ad movendam naturam. Ergo hæc operatio aliquid virtutis creatæ imprimat naturæ, necesse est.

Respondeo, illam operationem Dei solius, in qua natura non operatur, commode intelligi posse *volitionem Dei*, decernentis applicare omnipotentiam suam ad efficiendam causæ secundæ operationem: quæ volitio cum sit immanens Deo, immo ipsa divina substantia, rectissime dicitur esse solius Dei. Ita videtur locus sine ulla violentia explicari, si potissimum ratio habeatur doctrinæ S. Thomæ tum in corpore articuli, ut vidimus, tum etiam in responsione ad 9.um (2). Et hæc interpretatio est etiam omnino ad mentem Capreoli, sic respondentis ad argumentum Durandi prorsus simile illi argumto, ad quod Aquinas in verbis objectis respondebat: «Effectus, inquit, qui immediate procedit a Deo et immediate a creatura, procedit unica actione exteriori Dei et creaturæ, sed procedit duplici actione sic, quod præter exteriorem actionem communem primæ causæ et secundæ, Deus agit immanente actione, quæ est divina substantia cum respectu ad creaturam». Et paulo inferius: «Non ponimus, quod actio exterior primæ causæ sit alia ab actione causæ secundæ, sed quia actio immanens causæ primæ, quæ est suum velle, alia est ab actione exteriori causæ secundæ... Et ideo non ponimus ibi duas actiones transeuntes propriæ, sed unam immanentem in Deo, et aliam transeuntem a causa secunda in effectum» (3).

Doctrina ultimi argumenti, quo propositionem hanc secundam probavi, est etiam Suarezii, cuius me non parum auctoritas recreat, et confirmat: eoque magis quia priusquam eam interpretationem in Eximio Doctore legerem,

(1) S. Thom., *de Potent.* 3, art. 7, ad 3.um

(2) *Sicut actio naturæ præcedit actionem voluntatis nostræ, ratione cuius in operibus artis, quæ a voluntate sunt, naturæ operatione indiget, ita voluntas Dei, quæ origo est omnis naturalis motus, præcedit operationem naturæ: unde et ejus operatio in omni operatione naturæ requiritur.*

(3) Capreol. in lib. 2.º dist. 1, quæst. 2, art. 3, *Ad argumenta Durandi*, Ad 1.um

attenta lectio articuli S. Thomæ in eandem me cum illo pertraxit conclusionem. Licet enim Suarez prius in aliis locis, ut supra notabamus, dixisset, Aquinatam sententiam, quam in quarto illo modo divinæ operationis exposuerat, in aliis scriptis retractasse; at postea, re maturius perpensa, mentem Angelici Doctoris egregie declaravit, ostendens virtutem illam divinam, in qua causæ secundæ dicuntur agere, sicut instrumenta in virtute causæ principalis, esse ipsam incretam virtutem Dei (1). Et postquam hæc inde ab aliquot annis scripta haberem, video eandem interpretationem Aquinatis a quibusdam aliis clarissimis scriptoribus innui.

Dices 5.^a S. Thomas, cum in prædicto articulo docet Deum operari *in natura*, intelligendus est non ita, ut particula hæc significet præsentiam intimam in causa operante, sed subjectum, in quo Deus operatur prævi, ut ipsum deinde ponat suam actionem. Nam α) S. Doctor scribit hanc operationem esse motionem et applicationem ipsius causæ secundæ ad agendum. Atqui ejusmodi motio recipitur in ipsa causa secunda tamquam in subjecto. β) Confirmatur, quia ibidem in respons. ad 7.um participatio ista divinæ virtutis sic describitur: *Id, quod a Deo fit in re naturali, quo actualiter agit, est ut intentio sola habens esse quoddam incompletum, per modum quo colores sunt in æere, et virtus artis in instrumento artificis.* Quæ profecto manifeste indigent aliquid in ipsa causa secunda effectum ut in subjecto, ipsam elevans, ut operetur. γ) Tandem in fine articuli S. Doctor diserte meminit intimam præsentiam Dei in causa secunda

(1) Vide Suar., lib. 3 *de Gratia*, cap. 38, n. 11, et num. 18 seqq.

Cum hæc fuerit sententia Doctoris Eximii in ultimis suis scriptis circa mentem Aquinatis in celebri illo loco articuli septimi questionis tertiæ, optandum sane fuisset, ut qui primam illam Suarezii junioris opinionem de retractata a S. Thoma tacite doctrina non sine stomacho commemoraverant, acriterque confutarant, ejusdem Suarezii senioris sententiam non dissimularent. Sic nempe innotuisset omnibus animus tanti Doctoris, modestus, sincerus ac veritatis studiosus. Et sic etiam ipsa æquitas postulabat; quando enim quis opinionem aliquam abijcit, ut aliam amplectatur, nequit cum veritate dici absolute primam tenuisse doctrinam, nisi notetur illius retractatio. Secus possemus S. Augustinum recensere inter Manichæos, quia hæresim illam quandoque professus fuerat.

operante, tamquam aliquid distinctum ab hoc, quod est operari *in* natura, quemadmodum ostendunt verba, quibus clauditur articulus. Ergo particula *in* interpretanda est de subjecto, in quo prævium aliquid Deus efficiat (1).

Respondeo, *neg.* asserti. Ad probat. α) *nego* Major. Nam S. Doctor postremum hunc modum operandi in creatura distinguit a tribus prioribus, quarum tertia est motio et applicatio. Ergo nisi velimus permiscere omnia, non sunt adducenda in quartum hunc modum, quo Deus operatur in natura, quæ S. Doctor solum dicit de prioribus. Deinde *nego* Minor., quia jam monuimus non semel, et rursus statim fusius declarabimus, motionem et applicationem causæ ad operandum fieri posse absque ulla entitate impressa illi a movente vel applicante. Voluntas movet cæteras potentias ad operandum, docente S. Thoma et omnibus Scholasticis, et nihilominus quid physicæ realitatis imprimat illis voluntas? Intellectus applicat voluntatem ad volendum propositione objecti boni, a quo alliciat, et tamen nihil agit in ea tamquam in subjecto per hujusmodi applicationem. Donec ergo clarissimus adversarius ostendat, S. Thomam *in hoc loco*, de quo disputamus, aliud significasse, nihil evincit.

Ad probationem β) similiter *neg.* Minor. Nam verba illa posunt egregie intelligi de influxu simultaneo Dei non recepto prævie in causa secunda, sed immediate terminato ad effectum et actionem ejus. Nam cum eadem actio et effectus creaturæ sit indivisibiliter a Deo, et influxus Dei sit magis essentialis, quam influxus ipsius creaturæ, verissime dici potest per ipsum influxum et cooperationem Dei fieri, ut actualiter creatura agat, nam sine illa impossibile est, ut hæc agat. Sicut etiam accidit in omni causa inadæquata, quæ non potest agere nisi accedente concursu alterius causæ.

Ad probationem γ) dico sufficere lectionem ipsorum verborum, quæ paulo superius exscripsimus, ut appareat nihil in eis contineri, quod requirat operationem Dei in causa secunda tamquam in subjecto receptam.

(1) Cf. R. P. Dummermuth, S. Thomas et doctrina præmotionis physicæ, II, cap. 1.um, pag. 42, 43, Parisiis, 1886.

Instabis. Causæ secundæ secundum Aquinatem instrumentis comparantur. Atqui instrumentum non agit in effectum causæ principalis, nisi *in quantum participat aliquid de virtute causæ principalis* per motum ejus, *sicut dolabra*, etc.: quæ sunt verba S. Thomæ.

Respondeo. Jam fuse ostendimus in primo hujus disputationis articulo, in quibus teneat, et in quibus non teneat comparatio secundarum causarum cum instrumentis. Sed quidquid de hoc sit, iterum dico non esse essentialè instrumento, accipere in se tamquam in subjecto præviam motionem causæ principalis; sed id tantum accidit in illis instrumentis, quæ nequeunt aliter concurrere ad actionem et effectum causæ principalis. Phantasma instrumentum esse dicitur communissime intellectus agentis ad producendam speciem intelligibilem; et nihilominus nihil potest recipere in se ab intellectu agente, quo ad talem actionem eleveur, quemadmodum suo loco probavimus (1). Potentiæ animæ et activitates corporeæ dicuntur instrumenta propriarum substantiarum ad actiones earundem peragendas; nihil tamen recipiunt a sua causa principali: vel ostendant illud adversarii. Ratio porro, cur multa instrumenta generatim artificialia, debeant in se recipere causæ principalis efficacitatem, est tum quia non agunt nisi per motum localem, ut v. gr. calamus, dolabra, etc.; tum quia virtus et activitas causæ principalis non potest exeri *immediate* in ipsum effectum faciendum (secus enim nec instrumentum foret ad tale opus absolute necessarium), sed per medium instrumentum, cui proinde *per motum* communicanda est virtus principalis agentis. At nihil ejusmodi accidit in Deo. Deus est intime præsens in omnibus causis quaquaversus illas pervadens, ideoque per increatam virtutem suam agere potest *immediate* conjungendo influxum suum cum influxu causæ secundæ in eandem indivisibilem actionem et effectum, quin efficacitas virtutis divinæ debeat transire per mediam causam secundam.

317. Scholion. Ex his, quæ in hoc articulo disputavimus, jam facile patet, quam acute et accurate distinxerit Angelicus Doctor quatuor illos modos, quibus Deus operatur in

Quam acute
S. Thomas
docuit modos,
quibus Deus

(1) *Psycholog.* vol. 2.º num. 137, pag. 487 seqq.

operatur in
causis creatis.

creaturis: α) dando virtutem naturalem unicuique pro sua specie, β) conservando eam, γ) applicando ad actionem, δ) et per incretam suam virtutem cooperando et supplendo essentiali ejuslibet causæ creatæ imbecillitatem atque impotentiam. Licet enim applicatio virtutis creatæ a Deo facta consummetur, et compleatur per ipsum concursum simultaneum, ideoque in aliis locis S. Doctor solam illam meminerit, utpote quæ continere sub se possit cooperationem ipsam, nihilominus conceptu diversificantur, et re etiam sæpe separantur, saltem in creatis. Coquus enim *applicat* ignem, nec tamen efficit cum ipso combustionem. Et idem dicitur de collatione et conservatione virtutis, siquidem ipsæ causæ creatæ suis effectibus virtutes simul consentaneas cum natura conferunt, quas tamen deinde non ipsæ, sed solus Deus conservat in illis. Ita ergo S. Thomas omnia quæcumque causis creatis ad agendum necessaria sunt attente perpendens, quatuor illa distinxit, quæ si dentur, causæ creatæ agere possunt, et quorum si aliquid desit, agere saltem naturaliter nequeant.

ARTICULUS III

Utrum ex eo quod S. Thomas doceat omnia moveri a Deo, physica Thomistarum prædeterminatio consequatur.

Anæphalotia
hactenus
dictorum.

318. Examina vim in præcedenti articulo duo illa præcipua capita, in quibus Thomistæ suam doctrinam aperte contineri sibi persuadent, quia nempe Deus, Angelico docente, omnem creatam virtutem applicat ad agendum, omniaque agunt in virtute Dei, non solum quia nativas virtutes ab eodem habere causæ omnes, sed quia præterea indigent novo influxu causæ primæ, sine quo nulla virtus creata sufficit ad operandum, sicut instrumentum sine causæ principalis influxu ac virtute nequit ad ejus effectum pertinere. Et probavimus, neque ex eo quod omnis virtus creata *applicanda* sit a Deo ad agendum, neque ex eo quod causæ secundæ comparentur ad primam sicut instrumenta ad causam principalem, atque adeo agere nequeant nisi in virtute Dei,

concludi posse physicam præmotionem ex Aquinatis sententia. Restat, ut videamus, num ex eo quod omnia dicantur *moveri* a causa prima ad agendum, inferri debeat adversariorum nostrorum doctrinam.

PROPOSITIO. Licet sæpissime doceat S. Thomas Deum omnia *movere* ad agendum, non ideo tamen intendit physicam prædeterminationem.

Et ratio est, quia quod unum moveat aliud ad agendum, multimodis contingere potest ex doctrina Aquinatis, nec afferri ex eo ullus locus potest, qui peculiarem illum modum motionis exprimat, quem nomine physica prædeterminationis designant adversarii. Ergo stat propositio.

Antecedens probatur per partes.

1.º *Movere ad agendum multimodis dicitur*. Sane ex mente S. Thomæ, *movere* sumitur: α) ad significandam motionem pure *objectivam* propriam finis; et sic dicitur voluntas vel appetitus moveri ab objecto suo (1). β) ad significandam motionem moralem per modum imperii, suasionis vel propositionis objecti etiam sine ulla physica impressione in re, quæ moveri dicitur. Ita intellectus movet voluntatem, quatenus ostendit, vel proponit ei bonum, vel consiliatur: et in hoc sensu etiam unus homo alterum vel angelus etiam movere potest, persuadendo, præcipiendo, minitendo, etc.: qui modus movendi ab Angelico revocatur ad motionem propriam finis (2). Voluntas vero dicitur cæteras potentias movere imperando illis suos actus (3). γ) *Movere* dicitur ille, qui tribuit formam vel virtutem et inclinationem ad operandum, *sicut dicitur in 8.º Physicorum* (text. 23), *quod generans movet grave vel leve, in quantum dat virtutem, per quam*

Licet
S. Thomas sæpe
doceat Deum
Deum *movere*
omnia ad agendum,
non
intendit physicam
prædeterminationem.

(1) Vide S. Thomam in 1 p. quest. 82, art. 2, ad 2.um et 3.um; et art. 4; quest. 105, art. 3, 4; 1. 2.^a quest. 9, art. 1, 4, 5, 6; quest. 10, art. 2; quest. 80, art. 1; quest. 106, a. 2; *de Verit.* quest. 14, art. 1, 2; quest. 22, art. 9; *de Malo*, ques. 6, art. unic., etc., etc.

(2) 1 p. quest. 82, art. 4; *de Verit.* quest. 22, art. 12; 2.º *Contr. Gent.* cap. 47 fin.

(3) 1 p. quest. 82, art. 4; 1. 2.^a quest. 9, art. 4; quest. 17, art. 1; *de Verit.* quest. 14, art. 1; quest. 32, art. 9, 12; quest. 24, art. 1 et art. 4, corp. et ad 1.um; lib. 3 *de Anima*, lect. 15.

consequitur talis motus (1); et rationem assignat, quia causa, quæ non est a se, formam ac virtutem operandi accipit ab alia causa, ab eaque proinde principium et inclinationem ad actum. Ac hujusmodi inclinatio, qua res tendunt ad suos fines per inditas sibi formas ac virtutes, dicitur *impressio quædam a primo movente* (2). Et quamdiu durat hujusmodi impressio in natura quavis, tamdiu dici potest moveri; sicut sagitta tamdiu dicitur moveri a sagittante, quamdiu retinet impulsus ab illo receptum. Nam *instrumentum intelligitur moveri a principali agente, quamdiu retinet virtutem a principali agente impressam. Unde sagitta tamdiu movetur a projiciente, quamdiu manet vis projicientis. Sicut etiam generalium tamdiu movetur a generali in gravibus et levibus, quamdiu retinet formam sibi traditam a generali. Unde et semen tamdiu intelligitur moveri ab anima generantis, quamdiu remanet ibi virtus impressa ab anima, licet corporaliter sit divisum* (3). Et in hoc sensu non veretur Angelicus asserere, quod omnia, quæ sunt in toto mundo, aguntur ad aliquo, præter primum agens, quod ita agit, quod nullo modo ab alio agitur... Et ideo non est inconveniens, si angelus agatur, in quantum inclinatio naturalis est sibi indita ab auctore suæ naturæ (4). Et ita etiam passim docet voluntatem humanam inclinatum et motam esse in bonum generatim et in felicitatem (5).

β) Præterea *movere* valet apud S. Thomam quandoque idem atque *applicare* (6).

α) Item *movere* videtur ipsam formalem cooperationem seu simultaneum concursum importare (7), quia non cooperatur nisi addendo causæ creatæ transeunter influxum suæ

(1) *De Potent.* quest. 3, art. 7, corp. Adde ibid. art. 11, ad 3.um; et 1 p. quest. 105, art. 3, 5; 1. 2, quest. 9, art. 6; *Contra Gent.* lib. 3, cap. 67, *Adhuc de Verit.* quest. 22, art. 1; quest. 24, art. 1.

(2) 1 p. quest. 103, art. 8, corp.; et art. 1 ad 1.um

(3) *De Potent.* quest. 3, art. 11, ad 5.um

(4) 1 p. q. 60, art. 1, ad 2.um

(5) Ita v. g. 1. 2.^a quest. 9, art. 6, ad 3.um

(6) *De Potent.* quest. 3, art. 7; 1 p. quest. 105, art. 5; 3.^a *Contr. Gent.* c. 67, *Item*; et cap. 70.

(7) Vide 1. 2, q. 100, a. 9, ut mox dicitur; et 1 p. q. 105, art. 5, ubi dicitur *Deus movere* applicando formas et virtutes ad operationem; per quod videtur intelligere etiam concursum, ut supra dicebamus.

virtutis increatæ, sicut causæ principales operantur cum instrumentis. Et ratio plana est, quia Deus applicando et conjungendo increatam suam virtutem ad cooperandum virtuti naturali, idem revera præstat, quod causæ principales movendo instrumenta efficiunt in illis, nempe compleve nativum atque essentielle defectum virtutis ad effectum producendum. Unde sicut causæ principales cooperantur cum instrumentis movendo illa, et sic movere instrumentum idem sonat, ac agere cum illo, ita Deus cum cooperatur creaturæ, dici potest illam ad operandum movere.

§) Denique sæpe *movere* Deus dicitur, quia confert auxilium gratiæ excitantis, quod est vera motio, realis ac physica motio recepta in intellectu vel voluntate, quemadmodum docent Theologi (1). *Deus*, inquit Angelicus, *movet voluntatem hominis, sicut universalis motor, ad universale objectum voluntatis, quod est bonum* (nempe, ut nuper notabamus, movet ad hujusmodi bonum per *inclinationem naturalem impressam voluntati*); *et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle. Sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens bonum. Sed tamen interdum specialiter Deus movet aliquos ad aliquid determinate volendum, quod est bonum, sicut in his, quos movet per gratiam, ut infra quest. 109 et 112 (2).*

Quæ cum ita sint, patet id, quod in prima parte antecedentis dixeramus, vocem *movere* in multiplici sensu apud Angelicum legi. Nunc restat, ut probemus alteram partem ejusdem antecedentis, vocem illam nusquam significare in scriptis Aquinatis physicam Thomistarum præmotionem. Et sic demonstrata manebit propositio.

Probat ergo *secunda pars antecedentis* 1.^a In primis nulla ex prædictis sex acceptionibus vocabuli *movere* sonat prædeterminationem illam, ut manifestum est ex hactenus dictis, saltem de quinque prioribus. De sexta vero idem probatur vel ex eo solum, quod prædeterminatio infallibiliter cum effectu connectitur, et quidem ex ipsa interna conditione

(1) Ita passim S. Thomas in 1.^a 2.^a et alibi, ubi sermo est de auxilio gratiæ, ac de ejusdem necessitate ad recte operandum.

(2) S. Thom. 1. 2, q. 9, art. 6, ad 3.um.

ac natura talis motionis. At motio gratiæ potest esse pure *sufficiens*, ut loquuntur Theologi, quæ licet *posset*, non tamen de facto habet effectum. Ipsa etiam gratia efficax habet quidem *infallibiliter* effectum, sed non est necesse, ut habeat illum ex interna natura talis gratiæ, quemadmodum et ex Angelico et aliis PP. et rationibus theologicis ostendunt Theologi nostri. At quoniam nobis non licet hanc questionem aggredi, utpote quæ superat institutum Philosophiæ, sufficit, ut provocemus adversarios ad producendum in medium aliquem locum S. Thomæ, in quo *vox movere* vel *motio* thomisticam præmotionem importet, nempe qualitatem aliquam causæ secundæ in ordine suo completæ impressam a Deo, ut eam operari actu faciat.

Prob. 2.^a eadem pars antecedentis. Etiamsi loca hæc vel alia similia per vocem *movere* significarent motionem aliquam ipsi causæ vel voluntati impressam ad hoc, ut ageret, non posset exinde illico inferri physica prædeterminatio, sed ad summum præmotio illa indifferens, quam quidam etiam ex nostratibus admiserunt, et superius exclusimus. Ergo frustra laborant Prædeterminantes, ut suum esse Aquinatem evincant.

Prob. antec. 2) Quia nullibi reperitur apud S. Thomam indicium ullum motionis, quæ *ex natura sua intrinseca* connexa sit infallibiliter cum actu voluntatis.

β) Quia ipse Angelicus nihil antiquius habuisse videtur, quam ut omnibus persuaderet motionem divinam talem esse, quæ nullum inferat præjudicium libertati. Atqui libertas stare amice non posse videtur cum physica prædeterminatione. Ergo.... *Deus*, inquit Angelicus, *et homines movet et omnia, quæ agunt, ad actiones suas; sed aliter et aliter. Cum enim huiusmodi motus sit quoddam receptum in moto; oportet, quod hoc fiat secundum modum suæ naturæ, id est, rei motæ. Et ideo omnia movet secundum suas naturas. Ea ergo, quorum natura est, ut sint liberæ voluntatis, dominium suarum actionum habentia, movet libere ad operationes suas, sicut creaturas racionales et intellectuales: alia autem non libere, sed secundum modum suæ naturæ (1).* Et alibi: *Deus est prima causa movens*

(1) In epist. 2.^{am} ad Corinth. cap. 3. sect. 1.

causas et naturales et voluntarias: et sicut naturalibus causis movendo eas non aufert, quin actus earum sint naturales; ita movendo causas voluntarias, non aufert, quin actiones earum sint voluntariæ, sed potius hoc in eis facit: operatur enim in unoquoque secundum ejus proprietatem (1). Item: *In omnibus providentia divina infallibiliter operatur; et tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingentes, in quantum Deus omnia movet proportionaliter unoquoque secundum suum modum (2).* Et alio in loco: *Non est contra arbitrii libertatem, si Deus voluntatem hominis movet, sicut non est contra naturam, quod Deus in rebus naturalibus operetur: sed tam inclinatio naturalis, quam voluntatis, a Deo est, utraque proveniens secundum conditionem rei, cuius est. Sic enim Deus res movet, secundum quod competit earum naturæ (3).*

Verum necesse est expendere loca præcipua ab adversariis objici solita, ut ostendant S. Thomam, cum docet Deum causas secundas ad agendum movere, physicam omnino prædeterminationem intendere.

319. 2) Hæc est, inquit, S. Thomæ disertissima doctrina: *Videmus in corporalibus, quod ad motum (id est, operationem, ut patet ex contextu) non solum requiritur ipsa forma, quæ est principium motus vel actionis, sed etiam requiritur motio primi moventis. Primum autem movens in ordine corporalium est corpus caeleste. Unde quantumcumque ignis habeat calorem perfectum, non alteraret nisi per motionem corporis caelestis. Manifestum est autem, quod sicut motus omnes corporales reducuntur in motum caelestis corporis, sicut in primum movens corporale; ita omnes motus tam corporales, quam spirituales, reducuntur in primum movens simpliciter, quod est Deus. Et ideo quantumcumque natura aliqua corporalis vel spiritualis ponatur perfecta, non potest in suum actum procedere, nisi moveatur a Deo: que quidem motio est secundum suæ providentiæ rationem, non secundum necessitatem*

Loca S. Thomæ
in speciem
contraria:
primus

(1) 1 p. quæst. 83, art. 1, ad 3.um.

(2) De malo, quæst. 6, ad 3.um Cfr. 1. 2.^a quæst. 109, art. 1 corp.; quæst. 51, art. 4, ad 2.um.

(3) Compend. Theol. cap. 129. Cfr. opusc. 2.um Contra error. Græcor., cap. 10.

naturæ, sicut motio corporis cælestis. Sic igitur actio intellectus et cuiuscumque entis creati dependet a Deo, quantum ad duo: uno modo, in quantum ab ipso habet perfectionem et formam, per quam agit: alio modo, in quantum ab ipso movetur ad agendum. Unaqueque autem forma indita rebus creatis a Deo habet efficaciam respectu alicujus actus determinati, in quem potest secundum suam proprietatem, ultra autem non potest, nisi per aliquam formam superadditam: sicut aqua non potest calefacere, nisi calefacta ab igne. Sic igitur intellectus humanus habet aliquam formam, scilicet ipsum intelligibile lumen, quod est de se sufficiens ad quædam intelligibilia cognoscenda, a se scilicet, in quorum notitiam per sensibilia possumus devenire... Sic igitur dicendum est, quod ad cognitionem cuiuscumque veri homo indiget auxilio divino, ut intellectus a Deo moveatur ad suum actum... (1).

explicatur.

Respondeo. In hoc loco S. Thomas, cum dicit nullam creaturam, quantumcumque perfectam, procedere in actum posse, nisi moveatur a Deo, significat ipsam cooperationem et concursum simultaneum ejus. Id quod probatur: 1.º ex parallelismo doctrinæ cum illo quarto modo operandi, de quo fuse disputavimus in præcedenti articulo. In utroque enim sermo est de absoluta impotentia cuiuslibet creaturæ, utcumque perfectæ et completæ in suo ordine, ad agendum sine virtute et auxilio divino, et in utroque doctrina illustratur, et confirmatur eodem exemplo corporum cælestium, quorum influxus necessarius dicitur sublunaribus corporibus ad agendum.

2.º Mentem suam de hac re patefaciendi locus aptissimus erat, cum S. Doctor investigat, *utrum Deus moveat immediate intellectum creatum* (2). Respondet tamen sic: *Sicut in motibus corporalibus movens dicitur, quod dat formam, que est principium motus, ita dicitur movere intellectum, quod causal formam, que est principium intellectualis operationis, que dicitur motus intellectus. Operationis autem intellectus est duplex principium in intelligente: unum scilicet, quod est ipsa virtus*

(1) S. Thom. 1. 2.^æ quest. 109, art. 1 corp. Cfr. ibid., ad 1.um et 3.um.

(2) S. Thomas, 1 p. quest. 105, art. 3.

intellectualis...; aliud autem est... similitudo rei intellectæ in intelligente (species intelligibilis)... Sic igitur Deus movet intellectum creatum, in quantum dat ei virtutem ad intelligendum, vel naturalem vel superadditam (in actibus supernaturalibus, nempe auxilium gratiæ), et in quantum imprimit et species intelligibiles, et utrumque tenet et conservat in esse (1).

Simili modo alibi respondet Deum movere voluntatem et per modum finis tamquam objectum summe amabile, et per modum efficientis dando virtutem volendi et imprimendo inclinationem in bonum (2). Et nullam aliam motionem requirit tamquam necessariam. Quomodo ergo in articulo, de quo nunc agimus, sæpe repetit necessitatem alterius adjumenti tum pro intellectu, tum generatim pro omni creata natura, ut moveatur a Deo ad suum actum? Apparens ista contradictio facile explicatur, dicendo motionem, quam in hoc loco requirit, esse ipsum actualem ac simultaneum concursum, motionem vero, de qua S. Doctor in aliis locis agebat, esse præparationem totius virtutis, qua creata causa in ordine suo completa constituitur in actu primo proximo ad operandum.

3.º Et ita etiam motionem in objecto loco S. Thomæ contentam interpretatur Card. Cajetanus (3).

Jam si sermo est ibi de cooperatione ac simultaneo concursu Dei, ex dictis patet, motionem prædictam non importare physicam Thomistarum prædeterminationem, quandoquidem ostendimus Deum operari et concurrere cum causis secundis, non per virtutem aliquam creatam ipsiis impressam de novo, sed applicando et conjungendo naturali virtuti creaturarum incretam virtutem omnipotentis suæ.

β) Instant adversarii. S. Thomas hæc habet alibi: *Verbum illud Apostoli* (4): *Non est volentis neque currentis, non sic est intelligendum, quasi homo non velit, et non currat libero arbitrio, sed quia liberum arbitrium ad hoc non est sufficiens, nisi moveatur et juvetur a Deo* (5).

alter locus
S. Thomæ

(1) 1 p. quest. 105, art. 3.

(2) Ibid., art. 4. Cfr. 1. 2.^æ quest. 9, art. 6 in corpore et ad 3.um

(3) In 1.^{am} 2.^æ quest. 109, art. 1.

(4) Rom. cap. 9, vers. 16.

(5) S. Thom. 1 p. quest. 83, art. 1, ad 2.um

exponitur; Respondeo primo, locum illum intelligi posse de actibus supernaturalibus et ordinatis ad aeternam salutem, in quibus omnes catholici agnoscunt gratiae necessitatem. Deinde, si sensus extendatur ad omnes actus liberi arbitrii, motionem illam intelligi posse de cooperatione Dei.

tertius locum γ) Arguunt Thomistae tertio loco. *Deus secundum virtuales contactum tangit quidem movendo creaturas; sed non tangitur, quia nullius creaturae virtus naturalis potest ad ipsum perlingere* (1), ut scribit Angelicus. Atqui nisi motionem aliquam causis secundis imprimat, certe non tangit illas virtualiter. Ergo...

declaratur; Respondeo. Ex istis verbis nihil elici posse in favorem praemotionis physicae, constat ex contextu. Inquit enim ibi S. Doctor, an Deus possit immediate movere aliquid corpus; et objicit sibi in contrarium illam rationem, quod ad movendum corpus requiratur contactus, Deus autem, utpote spiritus, tangere nequeat. Cui difficultati sic respondet: *Dicendum, quod duplex est tactus: scilicet corporalis, sicut duo corpora se tangunt* (2), *et virtualis, sicut dicitur, quod contristans tangit contristatum. Secundum igitur primum contactum Deus, cum sit incorporeus, non tangit, nec tangitur; secundum autem virtuales contactum tangit quidem movendo creaturas, sed non tangitur, quia nullius creaturae virtus naturalis potest ad ipsum perlingere*: quae sunt verba objectionis. Ubi vides non esse sermonem de motione, qua Deus moveat praecise causas ad agendum ex generali titulo concursus, sed universaliter de motione, qua agere in creaturas possit.

quartus locum δ) Iterum objicitur. S. Thomas duos modos assignat, secundum quos voluntas a Deo moveri potest, unum tamquam ab objecto, quia nempe est bonum amabile, et alterum tamquam a causa efficiente, inclinando eam, ut mox concludit. *Utroque modo proprium est Dei movere voluntatem, sed maxime secundo modo interius eam inclinando* (3).

(1) 1 p. quest. 105, art. 2, ad 1.um

(2) Contactus huiusmodi vocari solet quantitativus, cuius discrimen a virtuali fuse describit S. Doctor 2.º Contr. Gent. cap. 56. Vide *Cosmolog.* n. 255, pag. 058.

(3) S. Thom. 1 p. quest. 105, art. 4.

Atqui hoc est proprium physicae praedeterminationis, inclinare causas secundas ad actum.

Respondeo. Sufficit legere articulum illum, et alios paralelos partim citatos (1), partim citandos, ut pateat, ibi non agi nisi de inclinatione connaturali in bonum imbibita in ipsa virtute volendi. Et praeterea undenam probant adversarii, sermonem hic esse de motione vel inclinatione, quam Deus adhibeat titulo generalis concursus, quotiescumque causae secundae operaturae sunt?

e) Insistunt adhuc adversarii. Alibi sic loquitur S. Thomas: *De ratione voluntarii est, quod principium ejus sit intra, sed non oportet, quod hoc principium intrinsecum sit primum principium non motum ab alio. Unde motus voluntarius etsi habeat principium proximum intrinsecum, tamen principium primum est ab extra* (2). Et: *voluntas... ipsa est, quae vult, ab alio tamen mota* (3). Ergo videtur Angelicus motionem aliquam praeviam agnoscere, qua voluntas ad volendam impellatur.

Respondeo. Profecto requirit aliquam praeviam motionem, qua ab alio moveatur voluntas; non tamen ad omnes actus, sed ad primum. Audi ejus verba: *Eo modo, quo movetur (voluntas) quantum ad exercitium actus, adhuc necesse est ponere voluntatem ab aliquo principio exteriori moveri. Omne enim, quod quandoque est agens in actu et quandoque in potentia, indiget moveri ab aliquo movente. Manifestum est autem, quod voluntas incipit velle aliquid, cum hoc prius non vellet. Necesse est ergo, quod ab aliquo moveatur ad volendum. Et quidem sicut dictum est (art. praec.) ipsa movet se ipsam, in quantum per hoc quod vult finem, reducit se ipsam ad volendum ea, quae sunt ad finem. Hoc autem non potest facere nisi consilio mediante. Cum enim aliquis vult sanari, incipit cogitare, quomodo hoc consequi possit: et per talem cogitationem pervenit ad hoc, quod potest sanari per medium, et hoc vult. Sed quia non semper sanitatem actu voluit, necesse est, quod inceperit velle*

(1) V. g. 1 p. quest. 60, art. 1, ad 2.um; 1. 2.^a, quest. 9, art. 6, ad 3.um

(2) 1. 2.^a, quest. 9, art. 4, ad 1.um

(3) Ibid., ad 2.um Cfr. *de Malo*, quest. 6, art. unic., ad 4.um